

ЛІТЕРАТУРА

1. Международная классификация болезней (10-й пересмотр) Классификация психических и поведенческих расстройств / Пер. под ред. Ю.Л.Нуллер, С.Ю.Циркина – К.: Изд-во Сфера, 2005. – 308 с.
2. Олдхэм Дж., Морис Л. Автопортрет вашей личности. М., 1996. 537 с.
3. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара. Издательский дом "Бахрах", 1998.- 672 с.

УДК 159.922

ФОРМУВАННЯ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кес'ян Т.В.

Процес спільної діяльності характеризується взаємозв'язком з іншими людьми й конкретним змістом цього взаємозв'язку є співвідношення індивідуального вкладу кожного з учасників у спільну справу.

Самодетермінація підлітків реалізується, зокрема, у процесі спільної діяльності. Самодетермінація виступає не тільки як потреба, а й як якісна характеристика поведінки людини. Переконавання, бажання, прагнення виступають джерелами, мотивами спільної діяльності підлітків й обумовлюють самодетермінацію їх поведінки та сприяють подальшому психосоціальному розвитку людини взагалі.

Ключові слова: вікова криза, навчально-професійна діяльність, новоутворення, самодетермінація, спільна діяльність.

Совместная деятельность характеризуется взаимосвязью с другими людьми и конкретным содержанием этой взаимосвязи является соотношение индивидуального вклада каждого из участников в общее дело.

Самодетерминация подростков реализуется в процессе совместной деятельности. Самодетерминация выступает не только как потребность, но и как качественная характеристика поведения человека. Убеждения, желания, стремления выступают главными источниками, мотивами совместной деятельности подростков и обуславливают самодетерминации их поведения и способствуют дальнейшему психосоциальному развитию человека вообще.

Ключевые слова: возрастной кризис, учебно-профессиональная деятельность, самодетерминация, общественная деятельность.

Joint activities characterized relationship with others, and specific content of this relationship is the relationship between the individual contribution of each party to the cause.

Of self teenagers realized in the process of joint activities. The self is not only a necessity, but as a qualitative description of human behavior.

Beliefs, desires, aspirations, are the main sources of the motifs together teens and their cause of self-conduct and promote the further development of the psycho-social person in general.

Key words: *age crisis, teaching and professional work, the self, social activities.*

Мета статті: вивчення психологічних особливостей формування самодетермінації підлітків у процесі спільної діяльності.

Об'єкт статті: самодетермінація підлітків.

Предмет статті: формування самодетермінації підлітків у процесі спільної діяльності.

Для реалізації мети статті нами поставлено наступні завдання:

1. Характеристика спільної діяльності;
2. Розкриття взаємозв'язку самодетермінації підлітків з процесом спільної діяльності;
3. Узагальнення результатів статті та написання висновків.

Актуальність теми статті зумовлена тим, що підлітковий вік є не просто одним із найбільш суперечливих періодів психосоціального розвитку людини але й недостатньо дослідженою віковою системою, зокрема, з точки зору формування самодетермінації у процесі спільної діяльності. Це пов'язане із тим, що для підлітків характерний інтенсивний розвиток вікових, психологічних та соціальних характеристик.

Центральним новоутворенням підліткового віку є почуття дорослості. Перехідний вік характеризується як кризовий, протікання якого детермінується змінами у самосвідомості, особистісною рефлексією, розвитком самостійності, становленням відповідальності, дисциплінованістю, ініціативністю.

На основі розвитку самосвідомості у підлітків з'являється інтерес до себе та рис своєї особистості, актуальною стає потреба оцінити та порівняти себе з іншими, у зв'язку з цим у них виникає прагнення до саморозвитку, саморозкриття, самодетермінації.

Під детермінацією прийнято розуміти сукупність вплив зовнішніх факторів на поведінку особистості, а самодетермінацію, як сукупність внутрішніх факторів впливу на поведінку. Концепція самодетермінації ґрунтується на уявленні про здатність людини здійснювати свободу вибору своєї поведінки і існування незалежно від дії зовнішнього середовища внутрішньособистісних процесів. Під час самодетермінації в процесі розвитку особистості відбувається зміна способу регулювання поведінки в напрямку від повної її визначеності зовнішніми факторами до внутрішнього автономного саморегулювання.

Проблема спільної діяльності у психології вивчалася з позиції двох підходів. Згідно з одним, характер перебігу спільної діяльності і

взаємовідносини, що виникають при цьому, залежать від таких індивідуальних особливостей її учасників, як особистісні властивості, рівень психічного розвитку, норми поведінки тощо. При такому підході основна увага дослідників спрямовується на вивчення складу групи, психічних особливостей її членів, місця групової роботи у загальному навчальному процесі (Ж. Піаже, В. Дойз, А. Пере-Клермон, Д. Казден, Е. Форман). Згідно з іншим підходом, зміст і структура спільної діяльності детермінуються як взаємостосунки в групі, так й інтелектуальний і особистий розвиток членів групи (Л. Виготський).

У соціальній психології спільна діяльність являється організованою системою активності взаємодіючих індивідів, спрямованою на відтворення об'єктів матеріальної і духовної культури. Відмінними ознаками спільної діяльності є:

1) просторова і тимчасова присутність учасників, які створюють можливість безпосереднього особистого контакту між ними, в тому числі обміну діями, обміну інформацією, а також взаємною перцепцією;

2) наявність єдиної мети – передбачати результати спільної діяльності, що відповідає загальним інтересам і сприяє реалізації потреб кожного з включених у спільну діяльність індивідів;

3) наявність органів організації та керівництва, які втілені в особі одного з учасників, наділеного особливими повноваженнями, або розподілені між ними;

4) поділ процесу спільної діяльності між учасниками, обумовлене характером мети, засобів і умов її досягнення, складом і рівнем кваліфікації виконавців. Це передбачає взаємозалежність індивідів, що проявляється або в кінцевому продукті спільної діяльності, або в самому процесі його виробництва. Якщо в першому випадку індивідуальні операції здійснюються паралельно і не залежать від послідовності дій оточуючих, то в другому вони взаємообумовлені (спеціалізовані і ієрархізовані), оскільки повинні реалізовуватися одночасно як функціонально різні компоненти комплексної операції або ж в строгій послідовності, коли підсумок однієї операції служить умовою початку іншій. Прикладом високоспеціалізованої спільної діяльності є колективна наукова діяльність, передбачає розгалужену систему соціальних ролей її учасників;

5) виникнення в процесі спільної діяльності міжособистісних відносин, що утворюються на основі предметно заданих функціонально-рольових взаємодій і одержують зі часом відносно самостійний характер. Будучи початково обумовлені змістом спільної діяльності, міжособистісні стосунки в свою чергу впливають на її процес і результати.

Спільна діяльність являє собою онтологічні підстави людського способу життя. Ці підстави взаємозалежні одна від одної, але не зводяться одна до

одної, кожна з них має специфічний зміст. Діяльність з самого початку передбачає наявність усвідомлення себе у процесі цієї діяльності. Таким чином, всі сторони суб'єктивної людської реальності або способу буття людини є тут одночасно і наслідком, і передумовою життєдіяльності людини.

Спільна діяльність у вигляді спілкування з однолітками за Д.Б. Ельконіним вважається, провідною діяльністю для дітей цього віку. На початку підліткового віку спілкування характеризується, як свідоме експериментування з власними відносинами у взаємодії з іншими людьми (пошуки друзів, з'ясування стосунків, конфлікти і примирення, зміна компаній) виділяються у відносно самостійну область життя. Головна потреба цього вікового періоду – знаходження свого місця в суспільстві, прагнення бути "значущим", реалізовуватися у товаристві однолітків.

Спільна діяльність підлітків концентрується на спілкуванні з однолітками. Така діяльність є найбільш привабливим заняттям і відповідає їх інтересам й реалізує потребу у самоідентифікації. Якщо підліток з тих чи інших причин не має можливості займатися спільною діяльністю, його мотиви, відповідно, залишаються не реалізованими, а процес особистісної самоідентифікації гальмується.

Мотиви спільної діяльності протягом підліткового віку змінюються від бажання бути в середовищі однолітків, щось робити разом (10-11 років), мотив зайняти певне місце в колективі однолітків (12 -13 років) до прагнення до автономії та пошук визнання цінності власної особистості (14-15 років).

Здійснивши теоретичне дослідження проблеми, ми дістали змогу виокремити такі рівні спільної діяльності як цілісного і відносно самостійного феномена:

1) ціннісно-орієнтаційна єдність, сумісність життєвих цінностей, інтересів, переконань людей (чим ближчі переконання, цінності, тим людям легше зрозуміти одне одного, тим вища сумісність);

2) узгодженість функціонально-рольових очікувань, уявлень людини про свої ролі і функції в певному союзі (дружній союз, сімейний союз, трудовий союз);

3) сумісність індивідуально-психологічних характеристик людей – психофізична сумісність темпераментів, сумісність природжених якостей психотипів, сумісність набутих якостей характеру, сексуальна сумісність, яка в сімейних відносинах відіграє не останню роль.

Зазвичай виокремлюють три моделі спільної діяльності:

- спільно-індивідуальна (кожен учасник робить свою частку загальної справи незалежно від інших);

- спільно-послідовна (загальне завдання виконується послідовно кожним);

- спільно-взаємопов'язана (має місце одночасна взаємодія кожного учасника з усіма іншими).

Також стверджується, що для організації спільної діяльності необхідне просторово-часове узгодження. У процесі спільної діяльності взаємодія може відбуватися з раніше незнайомими людьми, котрі пов'язані виконанням певного спільного для них завдання. Взаємодія немовби пронизує колективну діяльність, передбачаючи при цьому, що в ході спільної діяльності суб'єкти по чергово та взаємно змінюють соціально-психологічні стани, цінності й наміри один одного.

Можна назвати основні ознаки спільної діяльності:

- наявність загальних цілей для учасників взаємодії (спільна діяльність, як і інша форма кооперації, породжується необхідністю досягнення таких цілей, котрі недоступні окремій людині або досяжні частково; спільна діяльність є доцільною в тому разі, коли заздалегідь ставляться усвідомлювані цілі);

- учасники спільної діяльності, окрім індивідуальних мотивів, повинні мати спонуку працювати разом, тобто слід сформувані загальну мотивацію для досягнення мети;

- необхідне розділення єдиного процесу досягнення колективної мети на певні складові, тобто на окремі, але функціонально пов'язані сукупності дій, операцій та їх розподіл між учасниками взаємодії;

- об'єднання (або суміщення) індивідуальних діяльностей, яке розуміється як утворення цілісності спільної діяльності і як сприяння виникненню взаємозв'язків і взаємозалежностей між учасниками цієї діяльності;

- погоджене, координоване виконання розподілених і об'єднаних індивідуальних діяльностей усіх учасників;

- необхідність в управлінні (включаючи самоуправління) потреба, внутрішньо притаманна спільній діяльності;

- наявність єдиного завершального результату, загального для учасників спільної діяльності;

- єдине просторово-часове функціонування учасників взаємодії.

Стосовно власне психологічних складових спільної діяльності, то зазвичай аналіз їх починається з виокремлення й характеристики загальної мети, яка є найважливішим компонентом спільної діяльності. Загальна мета уособлює ідеально представлений майбутній результат, якого намагається досягти спільність індивідів (колективний суб'єкт) у ході взаємодії. Вона може бути розписана й у вигляді більш часткових спільних завдань, поетапне виконання яких наближує всіх до отримання кінцевого результату.

Як вказано вище, обов'язковим психологічним компонентом спільної діяльності підлітків є загальна мотивація, тобто те, що спону-

кує людей до досягнення спільної мети. Тут надзвичайно важливим є питання співвідношення індивідуальних і колективних мотивів. Наступний психологічний компонент – спільні дії. Вони спрямовані на реалізацію поточних і перспективних завдань спільної діяльності. Завершує її психологічну структуру загальний результат. При цьому важливе значення має не тільки й не стільки загальний об'єктивний кінцевий продукт, а й суб'єктивне відображення результату індивідуальними і колективними суб'єктами.

Для того, щоб спільна діяльність несла самодетермінуючий характер відносно психічного розвитку підлітків вона повинна мати ознаки суспільної корисної діяльності. Спільна діяльність підлітків, за Д.І. Фельдштейном, може бути виражена у навчально-пізнавальній, виробничо-трудовій, організаційно-громадській, художній або спортивній формі. Психологічний зміст такої діяльності є значимим для них.

Відповідно, участь у спільній діяльності підлітків задовольняє їх потреби детермінує віковий і особистісний розвиток. Відсутність спільної діяльності заважає подальшому розвитку людини в цілому.

Відповідно до завдань статті нами зроблено наступні висновки:

1. Спільна діяльність характеризується взаємозв'язком з іншими людьми й конкретним змістом цього взаємозв'язку є співвідношення індивідуального вкладу кожного з учасників у спільну справу. Традиційними є наступні моделі спільної діяльності: спільно-індивідуальна; спільно-послідовна; спільно-взаємопов'язана діяльність.

2. Самодетермінація підлітків реалізується у процесі спільної діяльності. Самодетермінація виступає не тільки як потреба, а й як якісна характеристика поведінки людини. Під самодетермінацією розуміють здатність людини вибирати і робити вибори, почувати себе, а не підкріплення, стимули чи якісь інші сили, які також можуть виступати в якості детермінант його поведінки. При цьому переконання, бажання і прагнення виступають джерелом і мотивами спільної діяльності підлітків й обумовлюють самодетермінацію їх поведінки й сприяють подальшому психосоціальному розвитку людини взагалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. М., Перспектива, 1991. – 567с.
2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. М.: Мысль, 1976. 342с.
3. Рубцов В.В. Организация и развитие совместных действий у детей в процессе обучения. – М.: Просвещение, 1987. – 160с.

4. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Отв. ред. Ю. Забродин. М.: Наука, 1989. – 449с.

5. Психологія: Підручник для вищих закладів освіти / Ю.Л. Трофімов, М.І. Алексєєва, П.А. Гончарук та ін.; За ред. Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.

6. Фархутдінова Юлія Спільна діяльність як чинник розвитку особистості // Соціальна психологія. – 2008, № 4. – С. 111-121

7. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения: Практическое пособие: Пер. с нем.: В 4-х томах. Т. 1. – М.: Генезис, 1998. – 160с.

УДК 159.9

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ З ПАТОЛОГІЄЮ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ТА ЗАСОБИ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Корнієнко В.В., Єрошкіна Т.В.

У статті розглянуто особливості особистості та вплив заходів соціально – психологічної реабілітації на формування "образу – Я" дітей з порушенням опорно-рухового апарату.

Ключові слова: *особистість, патологія опорно-рухового апарату, самооцінка, гармонічний "образ – Я", соціально-психологічна реабілітація.*

В статье рассмотрено особенности личности и влияние социально-психологических реабилитационных мероприятий на формирование "образа -Я" у детей с патологией опорно-двигательного аппарата.

Ключевые слова: *личность, патология опорно-двигательного аппарата, самооценка, гармоничный "образ -Я", социально-психологическая реабилитация.*

The article deals with : features of the person and influence of social and psychological rehabilitation actions on formation "I -image" at children with pathology of the musculoskeletal device

Key-words: *personality, pathology against that influence, feeling of inferiority, , harmonious "I – concept", social and psychological conditions of rehabilitation.*

Численні дослідження довели, що набуті та природжені вади рухової сфери впливають на "образ-Я" особистості й змінюють емоційно-ціннісне ставлення до себе та навколишнього світу. Некоригований же "образу-Я", в умовах патології або хвороби, може призвести